

Wstęp

Zabawka towarzyszy człowiekowi od początku, zarówno w sensie ogólnym, jak i jednostkowym. We wszystkich epokach, nawet w najtrudniejszych momentach w dziejach ludzkości, dzieci bawiły się, wykorzystując zabawki, i bawią się nimi nadal w różnych kulturach, środowiskach, strefach geograficznych i sferach społecznych. Zabawka to swoisty fenomen kulturowy. Z jednej strony jest odzwierciedleniem czasów, w których powstała, z drugiej natomiast można dostrzec jej ponadczasowy i ponadkulturowy charakter. Ma pewną „nutę” zachowawczą, konserwatywną, ale i wizjonerską, podchwytuje najnowsze trendy, niekiedy wybiegając w przyszłość.

Funkcje zabawki z biegiem lat różnicują się. Obok tych odwiecznych (ludyczna, magiczna, kształcąca, socjalizacyjna) uzyskuje ona nowe – terapeutyczną, rehabilitacyjną, kolekcjonerską. Definicji zabawek jest wiele, od tych najprostszych („przedmiot służący dzieciom do zabawy”¹, „przedmiot, którym bawi się dziecko, na przykład grzechotka, lalka lub samochodzik”²), do skomplikowanych, nieraz zawiłych³. Jedną z najbardziej znanych, najczęściej przywoływanych, jest definicja Jana Bujaka: „Przedmiot materialny specjalnie wykonany do celów zabawowych, który zawiera w sobie treści kulturowe właściwej dla niego epoki lub epok minionych z zakresu kultury materialnej, duchowej lub społecznej i przekazuje je w sposób budzący określone postawy ludyczne, a za ich pośrednictwem kształtuje rozwój fizyczny, psychiczny lub emocjonalny”⁴.

Zabawką i jej rolą oraz znaczeniem w życiu dziecka zajmują się badacze różnych specjalności – pedagodzy, psycholodzy, kulturoznawcy, historycy sztuki, archeolodzy,

¹ <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/zabawka;5523664.html> (dostęp: 1.12.2016).

² *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000, s. 1188.

³ Przegląd definicji por. D. Żołądź-Strzelczyk, I. Gomułka, K. Kabacińska-Łuczak, M. Nawrot-Borowska, *Dzieje zabawek dziecięcych na ziemiach polskich do początku XX wieku*, Wrocław 2016.

⁴ J. Bujak, *Zabawki w Europie. Zarys dziejów – rozwój zainteresowań*, Kraków 1988, s. 24.

etnografowie, historycy wychowania. Badają zabawkę jako przedmiot, dzieło sztuki, materialny wytwór rąk człowieka czy maszyny, akcesorium zabawy, przedmiot kolekcjonerski itp. Odtwarzają jej początki, rozwój, wytwórstwo, dystrybucję, przechowywanie, upowszechnianie, przedstawianie, kolekcjonowanie, restaurowanie... Przede wszystkim jednak zajmują się zabawką w rękach dziecka. Tym, jakie znaczenie ma ona dla jego rozwoju, jej pozytywne i – niekiedy – negatywne oddziaływanie, terapeutyczny i rehabilitacyjny wpływ na rozwój dzieci ze specjalnymi potrzebami.

Najczęściej zabawka nie jest analizowana samodzielnie, ale w ścisłym powiązaniu z zabawą. Jan Bujak pisał: „Nie ma zabawki bez zabawy. Tylko dzięki zabawie możemy zrozumieć zabawkę i różnorodne funkcje, które spełnia”⁵. Z takiego ujęcia wywodzą się klasyfikacje zabawek. Jeden z podziałów wyróżnia zabawki naturalne i właściwe. W pierwszej grupie mieści się każdy przedmiot wykorzystywany przez dziecko w zabawie, w drugiej przedmioty „specjalnie do celów zabawy przeznaczon[e] i odpowiednio przez dorosłego skonstruowan[e]”⁶. Inne podziały są bardziej szczegółowe i nawiązują do towarzyszących zabawkom zabaw.

Zabawka, wydawałoby się przedmiot nieważny, nietrwały, najczęściej niedoceniany i nisko ceniony, łamany, niszczone, wyrzucany, oddawany, zapomniany... A jednak znaczący i ważny w dziejach ludzkości i w życiu każdego człowieka.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Prof. dr hab. Dorota Żołądź-Strzelczyk
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych
e-mail: dorotagata@onet.pl

⁵ J. Bujak, B. Pilichowska, *Zabawki – potrzeby badawcze, problemy teoretyczne, propozycje muzeologiczne*, „Studia i Materiały”, 1986, z. 1, s. 19.

⁶ S. Szuman, *Zabawka z punktu widzenia psychologii*, „Tęcza”, 1930, nr 11 (bns).